

1 2007
195 к

КАУЫЛ
ТАПХАНАСЫ

Нұрғали
ОРАЗ

Даладан
қалаға
келгендер

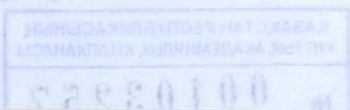

Нұрғали
ОРАЗ

Даладан
қалаға
келгендер

Алматы
«Қайнар»
2006

ББК 84 Каз 7-44

О 65_У

*Қазақстан Республикасы
Мәдениет және ақпарат министрлігі
Ақпарат және мұрағат комитетінің бағдарламасы
бойынша шығарылып отыр*

О 65 Ораз Н. Даладан қалаға келгендер: Хикаят және әңгімелер. — Алматы: “Қайнар” баспасы, 2006. — 280 бет.

ISBN 9965-9748-8-8

Жазушы Нұрғали Ораз шығармаларының көркем тілі, қызық оқиғасы мен астарлы ой иірімдері оқырман қауымды бірден өзіне баурап алады. Қиын да күрделі заманда күнкөріс үшін ауылдан қалаға келген мұңлық жандардың ішкі дүниесіндегі құбылыстар оның “Даладан қалаға келгендер” атты жаңа хикаятында суреткерлік шеберлікпен, өскелең прозаның бояу-нақыштарымен өрнектелген. Ал ауыл тақырыбына жазылған бір топ әңгімелерінен кешегі, бүгінгі ауылдастарымыздың арман-мақсатын, тыныс-тіршілігін сезіне отырып, оларды тағы да бір жаңа қырынан танимыз.

Кітап көпшілік оқырманға арналған.

4702250201

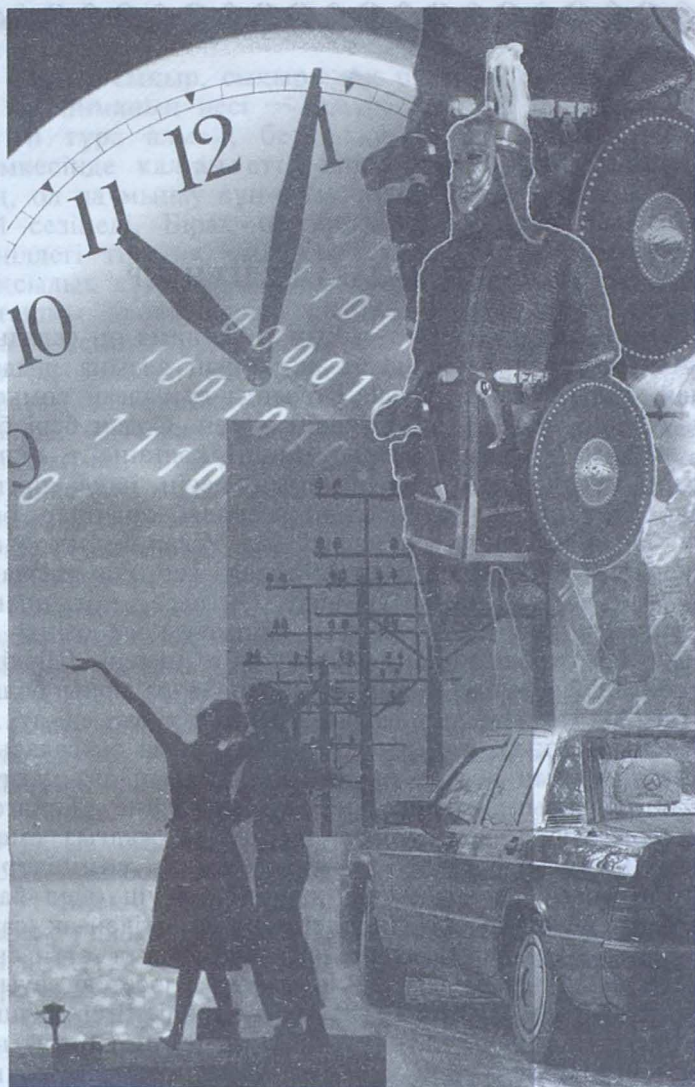
О 403(05)–06

ББК 84 Каз 7-44

ISBN 9965-9748-8-8

© Ораз Н., 2006

© “Қайнар” баспасы, 2006

Даладан қалаға
келгендер

ДАЛАДАН ҚАЛАҒА КЕЛГЕНДЕР

Сықыр-сықыр, сықыр-сықыр... Ақ пима ән салады.

Ақ пиманың иесі ашулы ақпанның аязына шыдай алмай, арлы-берлі жүгіреді. Қолында ет салған сөмкесі бар. Азанда ауылдан автобуспен келген. Содан бері базар жағалап жүріп ет сатқан. Ендігі қалғаны – өкпе-бауыр, жүрек қана. Ақ пиманың иесін ішке кіргізбейді. Өйткені ет сатылатын жердегі орындар бос емес. Әрқайсысының өз иелері бар. Олар мұны – ақ пиманың иесін көргенде итше талап жеп қоя жаздайды. “Аулақ жүр, аулақ!” дейді. Әйтпесе, қолындағы сөмкенді тартып алып, әкелген етіңмен қоса өзінді де көшеге лақтырып тастаймыз деп айбат шегеді. Шіркін-ай, сондай бір жылы-ы жерде мұның да өз орны болар ма еді. Ақ халатты киіп алып, асықпай тұрар еді-ау...

Сықыр-сықыр, сықыр-сықыр... Ақ пима ән салады.

Ақ пиманың иесі – ақ құбаша қыздың аяз қақтаған өңі бозарып, жәудіреген қара көздеріне үйірілген мұң қоюлана түскен. Бірақ ол мұнда жалғыз емес. Кошенің арғы бетінде де кір-қожалақ сөмкелерін көтеріп, ары-бері шапқылап жүрген екі-үш әйел бар. Олар өткен-кеткен жүргіншілермен кәдімгідей-ақ саудаласады. Күс-күс қолдарымен қып-қызыл етті сығымдап алып, сөмкелерінен шығарып көрсетеді, ауыздары жыбырлап жылдам-жылдам сөйлейді. Егер алушы кісі басын шайқап ұнатпаса, олар да бетін тыржитып, жаман коздерімен атып қарайды. Бірақ осы бір сиықсыз әйелдер ғана мынау тасқын судай ағылған нөпірдің ішінен ақ пиманың иесін танып, бас изеп амандасып тұрады. Алғаш көргенде анау бір домаланған қап-қара әйел жүгіріп келіп: “Сен кошенің осы бетінде тұра бер, біз арғы бетінде тұра береміз. Милиса көрсең, бізге белгі бер, біз де саған белгі береміз.

Құдай өзі сақтасын, олардан аяушылық күтпе!..” деп кетіп еді.

Сықыр-сықыр, сықыр... Ақ пима ән салады.

Ақ пиманың иесі — аққұба қыз бір орнында тағат тауып тұра алмай, безек қағып ары-бері жүгіреді. Сөмкесінде қалған етті ешкім керек қыла қоймаған соң, ол да мынау сұп-суық дүниеге өзін керексіз жандай сезінеді. Бірақ не болса соған алданғыш аңғал көңілдегі тірміздік үміт сәт сайын алдан бір жұмбақ жақсылық күтіп, қу тіршіліктен күдерін үзгісі келмейді. Алғашқы ет алушылар келіп-кеткенде, оның көңілін біразға дейін “білместікпен арзан сатып қойдым-ау” деген ой мазалап еді. Соның әсерінен бе, кейінгі бір сұраған келіншекке бағасын сәл қымбаттау айтып жіберді. Ол біраз ойланып тұрып, ақыры алмай кетті. Өкінішті-ақ. Өте мәдениетті, сыпайы келіншек екен, саудаласқан жоқ. Егер саудаласқанда ғой, бағасын, әрине, түсіретін еді. Бәрібір сол айтқанынан төмен бағаға беріп жіберді.

Сықыр-сықыр, сықыр-сықыр... Ақ пима ән салады.

Ашулы ақпанның ақшұнақ аязына шыдай алмай дірдек қаққан ақ пиманың иесі арлы-берлі өтіп жатқан кісілерге ақырын ғана дауыстап:

— Өкпе-бауыр, жүрек алыңыздар! — дейді.

Олар алмайды. Қасынан үн-түнсіз өте шығады. Өкпе-бауыр, жүректің қадірін білмейді. Бұл кеше ғана сойылған малдың жылы-жұмсағы ғой.

— Кәне, өкпе-бауырыңды көрсетші? — деді кенет бір дауыс оны жалт қаратып. Құнттай болып киініп, қасы-көзін бояп алған қаланың ысқаяқ кемпірі екен.

— Мінеки, апа, — деп, ақ пиманың иесі апалақтап сөмкесін ашты. Таңертеңгілік қана жып-жылы күйінде салынған өкпе-бауыр қазір тастай боп қатып қалған. Торс-торс етеді. — Алыңыз, апа, алыңыз!

— Шырағым-ау, тегін бермейтін шығарсың. Бағасы қанша?

— Се-сексен теңге! Жарайды, жетпіс теңгеге-ақ ала қойыңыз.

Кемпір иегін созып сөмкенің ішіне үңіле қарады да, ернін жымқырып, басын шайқады.

— Жүректі алмаймын, — деді. — Берсең өкпе-бауырыңды отыз теңгеге аламын.

Күн кешкіріп барады. Бұл ең соңғы сатып алушы

болар деген ой келді оған. Бұдан ары қарай базарда қалғысы жоқ.

— Алыңыз, — деді оп-оңай келісіп. — Алыңыз, апа...

Сөйтті де, жұқалтаң сөмкесінен қатып-семіп қалған окпе-бауырды алып, кемпірдің қолындағы полиэтилен қалтаға өзі салып берді.

— Ас болсын, — деді үйреншікті әдетімен.

— Оны көрерміз, — деді қу кемпір.

Ол аяғын қалт-күлт басып ұзай бергенде көшенің арғы бетіндегі домалақ қара келіншек алқынып жүгіріп келе жатты.

— Әй, қыз, не саттың-ей?

— Окпе-бауыр қалып еді, соны...

— Қаншаға бердің, қаншаға бердің? — деді көзі жайнаған қара келіншек дегбірсізденіп.

— Отыз теңгеге.

— Үйбай-ау, су тегінге бере салыпсың ғой!

— Енді қайтейін, ауылға... — ақ пиманың иесі сөзін аяқтап үлгерген жоқ, жан-жағына жалтақтап қараған қара келіншектің көзі бағжан ете қалды да:

— Ойбай, милиса келе жатыр! Аблава! Қаш-ш!.. — деп томпандай жөнелді.

Көшенің арғы бетінен бір әйелдің шыңғырған даусы естілді. Ет сатып жүрген жуан қара қатынға бір-екі милиционер тап беріп, қолын артына қайырып жатыр екен. Оны көргенде ақ пиманың иесінің зәре-құты ұшып, екі аяғы өзінен-өзі зымырап кеп жөнелді. Біраз жер ұзай бергенде, қарсы алдынан екі милиционер шыға келді. Қорыққанынан демі бітіп қалған ол оң жақ бүйірдегі кішкентай қуыс көшеге қарай жалт бұрылды. Содан өкпесі өшіп, әбден шаршап құлағанша жүгіре берді, жүгіре берді...

Артынан қуып қалмай қойған милиционер бірте-бірте жақындай түсті, ырс-ырс еткен демі желке тұсына тақап келеді. Өне, қолын созды, саусағының ұшы мұның пальтосының жағасына ілінді. Ой! Ақ пиманың иесі де, алқынып жете берген милиционер де тайып кетіп, ұшып түсті.

— Жібер! — деп тістенді ақ пиманың иесі бұлқынып. — Жі-бе-е-ер!

Үстінен баса құлаған милиционердің жағасына жармаса берген қолын қыршып тістеп алды.

— А-ах, сука! — деді ол балағаттап. — Өлтірем!

Кенет екеуінің қанталаған көздері арбасып қалды.

— Жанат! — деді милиционердің көзі шарасынан шыға жаздап.

— Манат!.. — деп күбірледі ақ пиманың иесі аң-таң болып.

— Сен бе?

— Мен...

Ұяттан ба әлде намыстан ба, екі беті ду етіп қызарып, ып-ыстық жас іркілді көзіне.

— Ха, кластас! — деп ыржиып күлді милиционер жігіт оған қарап. — А-анау жатқан немене?

Жаңа бұлар ұмар-жұмар құлаған кезде сөмкенің ішінен ұшып түскен малдың жүрегі аппақ қардың үстінде күренітіп жатыр еді.

— Жүрек қой, — деді ақ пиманың иесі сыбырлап қана.

— Жүрек... — деп қайталаған милиционер жерден құлақшынын алып жатып: — Сен қазір жүрегінді ал да, алды-артыңа қарамай қаша бер, — деді, — мен соныңнан қуған болайын. Бол, тез!

Ақ пиманың иесі, оның үнінен құпия бір қамқорлықтың лебін сезгендей, орнынан апалақтап тұрып, тағы да жүгіре жөнелді. Кенеттен төнген қауіптің күтпеген жерден сейілуі көңіліне қанат бітірді ме, ол өзін жеп-жеңіл сезініп, алға қарай құстай ұшты. Біраз жүрген соң қаланың Коктобеге тірелетін жағындағы қайдағы бір иір-шиыр көшелердің біріне кіріп кетіп, ертеректе салынған аласа, жатаған үйлердің ортасында іркіліп қалды.

— Уһ! — деді оның артынан жүгіріп келген милиционер Манат ентіге тоқтап. — Сен... сен маған шынымен-ақ жеткізбейді екенсің.

— Ә-ә, солай ма?! — деп күлді ақ пиманың иесі бүгіндікке алғаш рет көңілденіп. — Жан сақтау деген оңай емес!

— Жүр, кеттік! — деді милиционер Манат алға түсіп.

Өзі білетін жолмен мені шығарып салатын болар деген оймен ақ пиманың иесі оның айтқанына үнсіз көніп, ақсіреу боп жатқан қарды сықырлата басып соңынан ерді.

Олар әуелі темір қақпалы үйлердің арасындағы тар көшемен алға қарай біраз жүрді де, Көктобенің етегіне

жете бере оңға бұрылып, жалғыз аяқ жолмен жоғары орледі. Ыс басқан қаланың көк түтіні ылдида қалып, таза ауада тыныстары ашыла бастағандай көрінді. Бұлар биікке өрлеген сайын жол жиегіндегі үйлердің шатырлары төменде, қол созымдай ғана жерде қалып барады. Табан астындағы тар соқпақтың кей тұстары тіпті тайғақ, абайсызда сырғанап кетсең, зулап барып сол үйлердің біреуінің ауласынан бір-ақ шығасың.

— Біз қайда бара жатырмыз осы? — деп сұрады, бас айналар биікке жеткенде, ақ пиманың иесі алға қарай жүре беруге жүрегі дауаламай.

— Жай... мына жердегі бір үйге, — деп мінгірледі милиционер Манат алдыңғы жақты иегімен нұсқап.

— Ол кімнің үйі?! Онда не бар бізге...

— Енді былай, жылынып, жан шақырып алмаймыз ба?!

— Ә-ә... Жо-жоқ, ауылға қайтуым керек.

— Мұнда менің бір апайым тұрады. Сәл шыда, келіп те қалдық. Шай ішіп, жылынайық. Автобусқа озім шығарып саламын.

— Бармай-ақ қояйықшы, — деп қиылды ақ пиманың иесі кібіртктеп. — Ұяламын...

— Бес-ақ минутқа, — деді милиционер Манат оның қолынан тартып. — Қатты тоңып кеттім. Ищ-шай!..

Алға қарай жүрген сайын ақ пиманың иесі аяғын қорғана басып, ауыл қыздарына тән мінезбен қымсынып, бейтаныс үйдің иесінен іштей ұялып келе жатты. Олар екі шетінде таянышы бар солқылдақ ағаш басналдақтармен жоғары көтеріліп, жасыл қақпалы шарбақтың жанына жетіп тоқтады. Биікке шыққандыкі ме, екеуі де алқынып, ауыздарынан жылы бу бұрқырап, еңтіге дем алады. Бұл кезде күн ұясына батуға таяп қалған. Көктөбенің баурайындағы жатаған үйлердің арасы ықтасын сияқты көрінгенімен, кешкі аяз бәрібір бүрістіріп тұр.

Манат жасыл қақпаны жұдырығымен дүрсілдете қағып, іштен жауап күтті. Біраздан соң ақсіреу қарды сықырлата басып осылай қарай жүрген адам аяғының дыбысы естілді. Ақ бокебай орамалын иығына желбегей жамыла салып, желең шыққан орта жастар шамасындағы әйел темір есіктің құлпын сылдырлатып ашты да, бір ауыз үн қатпастан қайтадан жүгіре басып үйге кіріп кетті.

— Бұл кісі кім? — деді Жанаттың көзінде үрей пайда болып.

— Ә-ә, өзіміздің Зухра апай ғой! — деді қақпалан ішке қарай еніп бара жатқан Манат көңілденіп. — Жүрсейші, неғып тұрсың?

— Қойшы, ұяламын...

— Қызықсың ғой, Жанат. Кімнен ұяласың? Бұл апайдың бізбен ісі де болмайды...

Олар тұздалған капуста мен қияр иісі мұңкіген қапырық үйге кіріп, сыртқы киімдерін шеше бастады. Ақ пима босағада қалды. Оның иесіне мынау үйдің іші ұнаған жоқ. Бұрышта тұрған кір-қожалақ шелектегі жуындының жағымсыз иісі қолқаны қабады. Кереуеттің үстінде бейберекет шашылып жатқан ескі-күскы киімдер Зухра апайдың тазалық пен сән-салтанатқа самарқау, салдыр-салақ екенін мензейді.

— Сен осында отыра тұр. Мен қазір апаймен бірге шай қамдап жіберейін, — деді Манат ас үйге қарай шығып бара жатып. Ақ пиманың иесі оған: “керегі жоқ, мен бәрібір мұнда көп отырмаймын, кетемін” дегісі келіп еді, бірақ оның құлақ аса қоймасын сезіп, үндемеді. Бүгін өзінің бір қатерден құдай сақтап аман қалғанын, ол үшін Манаттың алдында борыштар екенін де ойлады. Егер ол болмаса, кім білсін, қазір Жанат көзі бозарып қайда отыра еді?..

— Міне, біздің бар байлығымыз осы, — деп Манат бір табақ тұздалған қияр мен капуста алып келді. Зухра апай ас үй жақта жүрген болуы керек, бұл бөлмеге өлі бас сұққан жоқ. Енді не істесем екен дегендей екі алақанын ысқылап, жұпыны дастарханға қарап сәл ойланып қалған Манаттың есіне тағы бір нәрсе түсіп, қайтадан шығып кетті. Жылы үйге кіргендікі болар, ақ пиманың иесінің күні бойы аяз сорған беті албырап ысып, алаулап қызарып бара жатқан тәрізді. Ол орнынан тұрып, қабырғадағы шаң басқан айнаның алдына келді де, қолымен шашын түзеп, үсті-басын ретке келтірген болды. Көмескі айнадағы жүдеу қыз оның әрбір қимылын қайталап: “Сен бұл үйге неге келдің?” дейтін секілді. “Білмеймін”. Бұл да, ол да аң-таң қалады.

“Ауылға қайтпайсың ба?”

“Қайтамын ғой.”

“Қашан?”

“Білмеймін...”

Ол да, бұл да иығын қозғап қояды. Жырым-жырым кір-қожалақ клеенка дастарқанның үстіне тарс етіп бір қатты заттың қойылғаны сезілді. Жанат жалт қарап еді, үстел үстінде мойны сорайған бір бөтелке қызыл шараптың пайда болғанын көрді.

— Иә, ауыл қалай? — деді Манат алақанын ысқылап.

— Бұрынғыдай...

— Кел, отыр. Баяғы мектептегі күндерді еске алайық.

Жанат әдеп сақтап ағаш орындыққа тізе бүкті. Сұр көйлегінің етегін тартып, тағы да түзеткен болды. Манат қызыл шараптың қақпағын ашып, екі стаканға орталап құйды.

— Кездескеніміз үшін, кластас! — деді. Сойтті де өзі қағып салды. Жанат стаканның ернеуіне ернін тигізді де қойды. Тұздалған капустаны ашқарақтана жеген Манатқа қарап күлімсіреді.

— Жо-жок, болмайды, — деді кенет оның көзі Жанаттың алдындағы стаканға түсіп. — Мұндай кездесу үшін жақсылап алып қою керек.

— Мен... іше алмаймын.

— Соншама жылдан соң... — деп ол, стаканды қолына алып орнынан тұрды да, Жанаттың қасына келіп иығынан ұстады, — кездесіп отырғанымыз осы емес пе. Сол үшін, кәне, алғашқы тосты алып жібер!

— Жарайды, жарайды, — деді Жанат иығына артылған ауыр қолдың салмағынан тезірек құтылғысы келіп. Сосын стакандағы шарапты қалай тауысып қойғанын өзі де байқамады. Ашқарынға ішкендікі ме, ішіне тура от түскендей болды.

— Мінеки, маладес деген осы! — деді Манат көңілденіп.

Жанат мырс етіп күліп жіберді.

— Ішпеген адам “маладес” болмай ма екен сонда?

— Жок, — деді Манат та жадырай күліп. — Ішпеген адам маладес болмайды. Ондай кісі не арам, не саран болады!

— Қойшы тегі, мұндай сөзді қайдан үйреніп жүрсің?

— Біздің старший лейтенанттың сүйікті мақалы ғой.

— Сонда, немене, ішпесеңдер болмай ма?

— Болмайды. Ішпейтін адам жұртпен араласа алмай, шеттеп қалады.

— Қызық екен,— деді Жанат.

Шараптың әсерінен бе, көңіл хошы бірте-бірте көтеріліп, жылына бастаған секілді.

— Ауылда не жаңалық? — деді Манат оған қадала қарап.

— Ой, ауылдың несін айтасың? — деді Жанат қайтадан мұнайып. — Ол жақта көңілсіз. Көшкен елдің жұртындай құлазып жатыр... Сұраған кісіге айта қоятындай жаңалығымыз да жоқ. Өзің ауылда көптен бері болмағаның ба, немене!?

— Иә. Бір барып қайтқым-ақ келеді. Ауылды әблен сағындым. Бірақ жұмыстан шыға алмаймын, қолым тимейді.

— Ендеше, жүр ауылға. Ертең азанғы автобуспен қайтып келесің.

— Ой, бүгін кеш... — деді Манат. Сосын өзінің андаусыз сөйлеп қалғанын сезіп, тілін тістей қойды.

— Иә, шынында да кеш боп қалды, — деді Жанат терезеге қарап аландап. — Мен қайтайын.

— Жо-жоқ. Отыра тұр. Қайда асығасың? Өзім шығарып саламын ғой.

— Рақмет. Мен енді тұрайын, әйтпесе соңғы автобусқа үлгере алмай қалармын.

— Ой, қазір не көп, көлік көп. Өзіміздің таныс жігіттерге айтып, машинаға отырғызып жіберемін. Оған алаң болма. Кел, мынаны екеуіміздің кездескеніміз үшін деп алып жіберейік.

— Жаңа ғана сол үшін алған жоқпыз ба?

— Жүп болсын да. Әлгі... бір ақынның өлеңі бар еді ғой; аяқ та екеу, қол да екеу, көз де екеу, құлақ та екеу, жүрек қана жалғыз дейтін...

— Ой-и, Манат, сен өзің қандай шешен болып кеткенсің!

— Өмір үйретеді екен ғой. Кел, алып қояйық!

Олар тағы да стақан түйістірді. Бұл тостан соң Жанаттың екі беті ортеніп бара жатқандай болды. Аздап басы айналды. Содан қысылғандай қарсы алдында отырған Манатқа жанарын мөлдіретіп бір қарады да, өз-өзінен күліп жіберді. Ал ол алдындағы ащы капустаны асап жатып:

— Қарным ашып қалыпты-ей, — деді.

— Сен менен қысылма...

— Неге қысылам, кластас емеспіз бе?

— Мен, мүмкін, сөмкемде қалған еттен тездетіп бір-деңе қамдап жіберермін... а?

Ашы қапустаңың үстіне етбеттей түсуге шақ қалып отырған Манат басын көтеріп, оған ырза болған кейіпте ыржиып күлді. Жанат орнынан лып етіп тұрып, есік алдына қалдырып кеткен ақ дорбасын алып келді.

— Тек жүрек қана қалыпты, — деп күлді. — Өкпе-бауырды бағана тым арзанға бере салып ем. Міне, енді, сен айтқандай, жалғыз — жүрек...

— Аһа! — деді әлі де аузы ашы қапустадан босамай қауғандап отырған Манат басын изеп.

— Қазір тез қайнатып жіберейін! Тек сен... Зухра апайға бір ауыз айтсаң...

— Аһа, қазір, — деп Манат аузындағы қапустасын малжандаған күйі шығып кетті.

Ас қамдап үйренген ауыл қыздарына тән әдетпен Жанат бәрін де жылдам істеді. Салқын дәлізде тұрған газ пешті тұтатып, қазанды отқа қойды да, қоңырсық пісі қолқаны қапқан жылы бөлмеге қайтып келді. Үстелдің үстін жинастырған болды. Нан турады. Манат орнынан тұрып:

— Мен сыртқа шығып, темекі тартып келейін, — деді.

Жанат үнсіз басын изеді. Ол шығып кеткен соң, терезенің алдына келіп, далаға көз салды. Қыстың қысқа күні кірпігін айқастырып, аппақ қар жамылған айнала-төңіректі қараңғылық түмшалапты. Сырттағы дүние де тап қазір мынау қапырық, күтімсіз бөлме сияқты кір-қожаалақ, лас секілді көрінеді. Сақылдаған сары аяз терезеге өрнек салып тастапты. Тізеден қарға батқан жатаған үйлерге төне қарап тұрған Көктөбедегі телемұнараның қызыл-жасыл, сарғыш шамдары жаныпты. Осы биік мұнараның үстінде керемет ресторан бар деп естіген. Қазір онда кімдер отыр екен?..

Жанаттың көз алдына жарқыраған әдемі залда жеңіл, ойнақы музыка тыңдап, әзіл-қалжыңы жараса күліп отырған коңілді топ; әдемі киінген сұлу келіншектер мен сымбатты, бай кісілер елестеді. “Шіркін, соларда да арман бар ма екен?!” деген ой кеудесін шарпып өтті.

Биік те тоқаппар мұнара төмендегі жатаған үйлердің

тіршілігін көзіне де ілгісі келмей, түнгі оттары жымыңдаған анау сұлу қалаға қарап телміреді. Ол біраздан соң мынау қапырық бөлмеден сыртқа шығып, манағы келген жалғыз аяқ соқпақпен аяғын тайғанақтай басып, бүрсен қағып кері қайтатынын ойлады. Соңғы автобусқа үлгере алса жақсы, үлгере алмаса, Манат, өзі айтқандай, таныс жігіттеріне айтып, мәшинеге салып жібереді ғой. Содан кейін қырық минут, әрі кетсе бір сағаттан соң үйдің жанынан түсіп қалады. Бір шеті құлап қалған ағаш қақпадан ішке еніп, сыртқы есікті қағады... Үйден апасы шығады. “Байғұс-ау, не болды саған... Екі көзіміз төрт боп сені күтіп отырмыз ғой. Осы уақытқа дейін қайда жүрсің? Аптауыздың алдынан өлденеше рет шықтым. Сен кешіккен сайын бірдемеге ұрынып қалды ма деп, зәреміз ұшты ғой...” — дейді...

— Уф, ищ-шай, — деп сырттан Манат кірді. — Күн қақап тұр ғой тегі. Тоңып кеттім.

— Мен қазір жүректі алып келейін, — Жанат дәлізге шықты. Газ пештің әлсіз жылуын бұйым құрлы көрмеген сары аяз қуықтай дәліздің ішін азынатып, терезе әйнектерін сындырып жіберердей шытынап тұр.

Ол буы бұрқырап піскен жүректі Манаптың алдына әкеліп қойды да:

— Ал, — деді оған қарама-қарсы отырып жатып. Жанаттың үнінен аналық қамқорлықтың лебі есті. Бұл, сірә, әрбір әйел затының бойында бұғып жататын табиғи сезім болса керек.

— Өзің ше, — деді жас еттің иісі төбетін ашып, суық сорған жүзіне қан жүгірген Манат оған елжіресі қарап.

“Еркектердің махаббаты асқазанында болады” деген рас-ау деген ой келді Жанатқа.

— Сен маған қарама, — деді ол. — Тез-тез жең тойып ал. Содан соң мені шығарып саласың, ия ма?

— Иә, — деді Манат ұмыта бастаған міндеті қайта есіне түскендей. — Кел, кластас, алып қояйық.

— Не үшін?

— Сен айтшы.

— Өткен күндер үшін деп алайық, — деді Жанат стақандағы қызыл шараптың ішінен артта қалған, ұмытыла бастаған жылдардың елесін көріп отырғандай үңіле қарап, ойланып қалып. — Балалық шақ, мектепте оқыған күндер жақсы екен ғой, иә?..

Манат басын изеді.

— Бірақ ол кезде біз ертерек есеюді армандайтынбыз. Өз еркіміз өзімізге ертерек тиіп, өз қалауымызша өмір сүрсек деуші ек. Сөйтсек... — Жанат стақандағы қызыл шараптан көзін айырмаған күйі мұнайып, астыңғы ернін тістеді. Іштей толқытқан бір ой көмейіне келіп кептеліп, сыртқа шықсам ба әлде ешкімді мазаламай-ақ іште жата берсем бе екен дегендей, іркіліп қалған секілді. Кенет ол басын көтеріп, жүзін тіктеп:

— Манат, кедей болған қандай жаман, — деді.

Сөйтті де, ішін күйдіріп бара жатқан өртті сөндіргісі келгендей, қан түстес қып-қызыл шарапты түбіне дейін бір-ақ сарқып ішіп салды.

Оған енді судай аққан уақыт та, қалт-құлт етіп қайықтай жүзген тіршілік те тоқтап қалғандай көрінді. Ауылға қарай алып-ұшып, асығып отырғанын да ұмытты. Қиналып, арып-ашып ұзақ жол жүріп келіп, ұлы теңіздің жағасына жеткенде амалсыз іркілген жолаушының күйін кешті. Асықтың не, асықпадың не — бәрібір. Дәм жазып, ұлы теңіздегі Тағдыр кемесіне тап келсең ғана арғы бетке өтіп, арманыңа жетесің. Әйтпесе, өз қолыңнан келер қайран жоқ...

Ет салған сөмкесін көтеріп ертелі-кеш сол кемеңнің жолын тосқан қаршадай қыздың үміті ақталып, Тағдыр кемесінен бір орын табыла ма? Ол да беймәлім... Екі көзі тас қараңғы соқыр боп, үйден өздігінен шыға алмай отырып қалған әжесі айтушы еді: “Үмітінді үзбе, балам. Үмітсіз — шайтан деген...” Сонда бұл... үміті үзілген күні шайтанға айналып кететін болғаны да...

Түу, мынау бір ащы түтін қайдан келді. Иісінің жаманын-ай, көпірдің! Ол алақанымен түтінді қақпайлап, мұрнын тыржитты.

— Ой, кешір, — деді темекі тартып отырған Манат та бір қолымен түтінді қуған болып. — Мен қазір...

Ол орнынан тұрып, темекісін сыртқа тастап келмек боп шығып кетті. Аласа бөлменің ауасы қапырық тартып, тынысы тарыла бастады. Ол терезенің алдына барып, тағы да сыртқа қоз салды.

Ақ пен қара арбасқан дүние... Аяз қатайып келеді. Ақ корпесін бүркеніп, тоңып жатқан жер-ананың үстінен қап-қара боп түтіккен аспан-әкей төне түсіп, түсініксіз бірденелерді айтып, түсіндірмек болады...

Көктөбенің үстіндегі телемұнара айналасындағы ала-са үйлерді көзге ілмеген күйі төмендегі қалаға қарап телміреді. “Шіркін-ай, осы мұнараның биік қабатындағы ресторанда отырған қыздар мен жігіттер қандай бақытты еді. Соншама байлық пен бақыт оларға қайдан келеді екен десеңші?..”

Ол қырау басқан кішкентай терезені жылы демімен үрлеп, алақандай тесік жасап алды да, тәкаппар мұнара жаққа тесіліп ұзақ қарады. Қараңғы түнде күліп тұрған мұнараның қызыл-жасыл әдемі шамдары он сегізге биыл ғана толған бойжеткеннің әсершіл көңіліне тым жақыннан, тіпті қол созымдай жерден қол бұлғап тұрған асыл армандай болып көрінді. Ол терезеге жабыса түсіп, бір жұтынып қалды. Көзінің алды бұлдырап, ып-ыстық жас іркілді.

Кенет...

О ғажап!

Өң бе, түс пе, қиял ма, шындық па — белгісіз, мұнараның қызылды-жасылды шамдарынан ұшқан бір жарық сәуле оның жанарына іркілген қос тамшы жаспен шағылысты да, ақ пен кара арбасқан сүп-суық дүние алтын сағымға оранып, толқи жөнелді. Ол көзін жұма қойды. Бірақ сонда да алтын сағым тарқаған жоқ. Құйындай үйіріліп келіп, терезенің алдында тұрған бойжеткенді биікке көтеріп ұша жөнелген секілденді.

...Ол көзін ашқанда жап-жарық, әдемі залдың ішінде тұр еді. Жас шамасы алпыстан асқан жылы жүзді швейцар шал күлімсіреп келіп, мұның иығындағы жеп-жеңіл, аса бағалы аң терісінен тігілген шубаны шешіп алды да, ақ шалған басын ие құрмет көрсетті. Жанаттың үстінде өте қымбат матадан тігілген алқызыл жұқа көйлек бар екен. Саусақтарында бриллиант жүзіктер жарқырайды. Құлағындағы сырғалары да бриллиант. (“Мұның бәрін қашан тағып үлгергенмін?” деген ой қылаң беріп өтеді санасында. Әйтсе де сыр білдіргісі жоқ). Содан соң ол аяғын сәнмен басып, үлкен залға қарай жүрді. Алматының барша зиялылары осында жиналған сияқты. Шаштарын әр түрлі сәнді үлгімен қидырған сұлу да сымбатты қыз-келіншектер мен жүздеріне күлкі үйірілген сері де сылқым жігіттер топ-топ болып әңгіме-дүкен құрып, бір-біріне әзіл-қалжың айтып, күліп тұр. Жоғарыдағы

хрусталь люстралардан төгілген алтын сәуле әсем залдың ішін таңғажайып нұрға бөлеп, өзгеше бір жылы шуақ шашады.

Жанаттың үлкен залға кіргенін көріп, орта бойлы, сымбатты жігіт бері қарай жүрді. Шашы мойылдай қап-қара. Өні аққұба. Қыр мұрынды, ат жақты келген, коркем жігіт. Үстіне киген көгілдір костюмі, кіршіксіз ашпақ көйлегі мен қызғыш галстугы сымбатты тұлғасына керемет жарасады екен. (Ер-азаматтың осындай көрікті болғаны қандай жақсы...)

— Иә, қалайсың? — деп ол Жанаттың қолынан ұстап, саусақтарын ақырын ғана қысып қойды. — Біраз күттірдің ғой. Біздің столымыз ана жақта. Әдейі оркестрден алыстау орынды таңдадым.

Олар иллюминаторға ұқсайтын дөңгелек терезенің тұсындағы столға келіп отырды. Қалыңдықтың орамалындай жұп-жұқа торғын перделер екі жаққа ысырылып ашылған екен. Бары-жоғы белгісіз мөп-мөлдір әйнектің ар жағынан асқақ Алатаудың ақ бас шындары сығалайды.

— Мен ауылдан келдім, — деді Жанат өзінің көп күттіріп қойғанына кешірім өтінгендей болып.

— Біздің бәріміз де бір кезде ауылдан келгенбіз, — деп жымиды ол.

Бұл әзілдің астарын түсіне қойған Жанат басын шалқайтып, сынғырлай күлді. (“Мұндай әдетім жоқ еді ғой” деген ой жүзіп өтті санасында.)

Соншама мол тамақтың ішінде жүрсе де, шыр бітпеген ап-арық даяшы жігіт келіп заказ қабылдады. Қалың терімен қапталған ас мәзірін қолына алған Жанат тез-тез парактап шығып:

— Француз салаты, ағылшын виносы, италян котлеті, швейцарияның дессерті, — деп ерке баладай ұртын томпайтып, сәл ойланып отырды да: — Ал өйтпесе, бүкіл Еуропаның басын бір дастарқанға әкеліп түйістірдім! — деп күліп жіберді.

— Жарайсын! — деді жігіт жымиып. Екі алақанын бір-біріне ақырын ғана соғып, “ду қол шапалақтаудың” рәсімін жасады. Даяшы да қыздың тапқырлығына риза болғандай жымың қақты. Содан соң ол әпсәтте столға қызыл шарап әкеліп қойды.

“О-о! Мынау шараптың дәмі қандай керемет еді. Жүзімнің шырыны шынында да осындай болуы керек

қой. Мұндай шараптың дәмін “Мың бір түндегі” ханзадалар мен ханшалар ғана татқан болар, сірә”.

Ол әдемі хрусталь бокалға құйылған қызыл шарапқа қызыға қарап, қолын соза берген...

— Іште!..

Жанат селк ете түсіп, қолын тартып алды. Қарсы алдында отырған әдемі жігіттің желке түсында қаздиып тұрған қызыл көйлекті әйелді көрді. Мұны екі көзімен атып жіберердей тесірейіп, қан-сөлсіз жүзі сазара қалған екен. Бұл... бұл әйелге не керек? Неге сонша өшпенділікпен қарайды бұған? Ойпыр-ай, мынау...

Жанаттың жүрегі дір ете қалды. Таныды. Иә, таныды. Ол мынау жезтырнақ секілді сүп-суық әйелді біледі. Біледі... Жанат шыңғырып жібере жаздап, екі қолымен аузын баса қойды.

Бұл... бұл осыдан екі жыл бұрын жоғалып кеткен Нәзира ғой! Мұнда қайдан жүр? Ауылдағылар оны әлдеқашан өлдіге жорып, жаназасын шығарып та қойған жоқ па еді...

— Іште! — деді ол Жанаттың қолындағы бокалды жұлып алып. — Бұл менің шарабым!..

Ах, Нәзира... Ол орнынан ұшып тұрып, әруақ-қыздың елесі кезіп жүрген мынау рестораннан қаша жөнелмек болды.

— Жанат, — деді кенет осының бәрін үнсіз бақылап отырған жігіт орнынан жайлап түрегеліп. — Тоқта. Кетпеші, өтінем. Нәзира өлген жоқ... Ол тірі.

Жанат іркіліп қалды.

— Алдыңғы жылы оны біреулер өлтіріп, суға батырып жіберіпті дегендері қайда? — деді күбірлеп.

— Қазір адамдар не болса соны айта береді. Және бәрін де керісінше айтады. Барлық нәрсені керісінше істейді.

— Неге?

— Білмеймін. Мүмкін, керзаман деген осы шығар. Сен Нәзираға өкпелеме, жарай ма. Мен басқа шарап алдырайын.

— Жо-жоқ. Қажет емес. Сіз оны көптен бері танысыз ба?

— Иә. Мұндағылардың бәрі де Нәзираны жақсы біледі, — деп жігіт сәл ойланып қалды да: — Былайша айтқанда... оны білмеу, танымау мүмкін емес, — деді.

– Ауылдағылар, – деді Жанат мұңайып, – Нәзіраны біреулер өлтіріп, терең суға батырып жіберген десіп жүр. Тірі екенін білдіріп неге хабар бермейді...

Жігіт ойға шомып отырған қалпы иығын қозғады. Содан соң:

– Мұндағылардың бәрі де ауылды әлдеқашан ұмытып кеткендер, – деді.

– Неге? Не үшін ұмытады...

– Анау төмендегі үйлерге қарашы.

– Қарадым... Ой-й, қандай кіп-кішкентай!

Жанат сона-ау төмендегі ойыншықтай кіп-кішкентай үйлерді көрді. Омбы қар басқан көшелер мен шарбақ қоршаулар адамдардың мекені емес, құмырсқалардың жымы сияқты біртүрлі күлкілі. Биікте отырған біреу байқамай саусағымен түртіп жіберсе, бәрі де қирап қалатын тәрізді. Бағана Манат екеуі... анау жіп-жіңішке қара жіп секілді шұбатылған соқпақпен келмеп пе еді...

– Бұл жер тым биік, – деді жігіт иллюминаторға ұқсайтын терезеден көзін алып, Жанатқа ойлана қарап. – Бір шығып алған соң, төмендегі тіршілікке қайтып оралуға зауқың соқпайды.

– Иә, анау кішкентай үйлердің арасына менің де қайтып барғым келмейді, – деді Жанат.

“Солай. Қайтып барғым келмейді... Ал-л, сонда не істеуім керек? – деген ой қылаң берді санасында. – Нәзіра секілді осында мәңгілікке қалмақпын ба қамалып...”

– Не деп күбірлеп тұрсың?

– Білмеймін.

– Жанат...

– Әу.

– Жанат...

Ол құшақтап сүйе бастады. Бұл да оған жабыса түсті. ...Біртүрлі сүйкімсіз... Темекінің иісі тұншықтырып барады. Неге сонша дөрекі қимылдайды? Ол... Ол кім өзі? Мы-мынау Манат қой!..

– Тарт қолыңды...

Сумандап белінен төмен қарай жылжып бара жатқан әдепсіз қолды қағып жіберіп, Манаттың құшағынан сытылып шыққан ол екі қолымен бетін басып, қабырғаға сүйеніп тұрып қалды.

Япыр-ай, ғайып болды... Бәрі де ғайып болды.

Бұл не? Бұл не... елес пе, сиқыр ма, қиял ма, шындық па? Не-ме-не?..

Ол теңселіп барып орындыққа сылқ етіп отыра кетті.

— Жанат...

— ...

— Жанат деймін...

— ...

— Жа-нат... мен сені сүйем... Мектепте оқып жүргенде-ақ жақсы көргенмін.

— Өтірік.

— Жоқ, шын айтам. Шыным...

— Сенбеймін.

— Міне, жаным, міне, иманым! Жанаттай... жаным... сүйемін сені.

— Онда неге іздемедің?

— Ойладым... ойладым... сен көнбей қоятын шығарсың деп.

— А-а...

— Сен... сен күттің бе мені?

Жанат жауап қатпай, біраз ойланып тұрды да:

— Мен үнемі біреуді күтумен болдым, — деді өзіне өзі айтқандай сыбырлай сөйлеп. — Ол — сен бе әлде басқа ма, білмеймін...

* * *

Көктөбенің жонына жабысып, омбы қардан әрең-әрең көрініп тұрған аласа үйлер қатал ақпанның қызылшұнақ аязында тоңып, бүрісіп жатқан тәрізді. Тап қазір олардың көпшілігінен тіршілік белгісі білінбейді. Демінен ажал иісі сезілген мейірімсіз аяз олардың бойындағы өмір нәрін мұз қып қатырып, жансыз сұлбаға айналдырып тастаған тәрізді.

Тек әнебір шатыры қарайып көрінген кішкентай үйдің қос терезесінен ғана таң сыз беріп атқанша жарық сөнбеді. Қиюы қашқан ағаш едендей сықыр-сықыр еткен қасат қарды еппен басып, бұқпантайлап барып, терезенің түбінен тың тыңдап көрер жансыз болса, дәл қазір сол үйдің ішінде, темір кереуетте қатар отырған қыз бен жігіттің күбір-күбір үндерін естір еді.

Жігіт: Жаным, Жанатым, мен сені жақсы көрем...

Қыз: Сенбеймін, сенбеймін.

Жігіт: Шыным сол... Алғаш қашан, қалай басталғанын айтайын ба?

Қыз: Ненің?

Жігіт: Саған деген махаббатымның...

Қыз: Иә, айтшы.

Жігіт: Есінде ме, сегізінші класты бітірген жылы жазда бүкіл класс болып Тұйықсудың жағасына бардық қой. Көк шөптің үстінде асыр салып, әр түрлі ойындар ойнадық. Күн қызған кезде өзенге шомылмақшы болдық. Тұйықсудың бір жері саяз, бір жері терең, ағысы да бірде қатты, бірде баяу ғой. Жыл сайын бір-екі адамды жұтпай тынбайтын жынды мінезі бар. Сол жылы, есінде ме, Батпа екеуің суға кетіп қала жаздыңдар...

Қыз: Есімде. Қатты ағысқа түсіп кеттік қой. Ой, сондағы қорыққанымыз-ай!.. Әні-міне дегенше не болғанын білмейміз, әлгінде ғана су кешіп келе жатқан бізді біреу жұлып әкетіп, белгісіз бір құрдымға қарай зымырап алып қашып бара жатқан секілді...

Жігіт: Біз сендердің суға бір батып, бір шығып томен қарай ағып бара жатқандарыңды көрдік те, үш-төрт бала суға қатар секірдік. Ағыспен құлаштап жүзсең, күстай ұшқандай боласың тура, әп-сәтте сендерді қуып жеттік. Менің қолым саған бірінші ілікті, мойнымнан тас қып құшақтай алдың...

Қыз: Ұят-ай...

Жігіт: Ағысы қатты болғанымен, Тұйықсудың арғы бетіндегі қызыл жыңғылдар қол созымдай ғана жерде елі. Солардың бірінің суға иіліп тұрған бұтағынан шап беріп ұстадым. Сен мені қатты құшақтап, бүкіл денеңмен денеме жабысып...

Қыз: Болды. Ары қарай айтпа...

Жігіт: Иә, сол кезде басқа балалар да жүзіп жетіп, сені жағаға бірге алып шықтық. Мен жаңағы бір тамаша сәттің ұзағырақ созыла түспегеніне өкіндім. Содан бастап сені өзім іштей иемденіп, басқалардан қызғанып жүретін болдым. Қазір де сүйем сені, Жанат...

Қыз: Рас па?

Жігіт: Рас...

Ол ып-ыстық демімен тұншықтырып, қыздың ернінен қадалып ұзақ сүйді. Қыз бұл жолы түк те қарсылық білдірген жоқ...

* * *

Таң алдында аспан көгілжім тартып, жұлдыздар сирей бастағанда аяз тіпті қатая түсті. Бүрісіп, жауран Көктөбенің баурайына тығылған үйлерді қора-қонсысымен, ие-киесімен, тіпті күшік-мысығымен қоса мұз қып қатырып тастағысы келгендей, ағаш біткенді сықырлатып, темір біткенді шытынатып барады. Тек анау, төкаппар биік мұнараның алдына жеткенде ғана бір түрлі төменшіктеп, жігері жасып, мысы басылып қалады. Оның жарқыраған қызылды-жасылды шамдары — жылы ішікке оранып, жаңа ғана қазы-қарта мен майлы сорпаға тойып шыққан байдың ұшқын атқан көздеріндей төңірекке тоқмейілісіп, масаттана қарайды.

* * *

Сықыр-сықыр — ақ пима ән салады.

Ақ пима киген ақ құба қыз көк базарды жағалап жүгіріп жүріп ет сатады.

Өмірде ешқандай өзгеріс болмаған секілді. Бірақ ақ пималы қыз өткен жолғыдай емес, аяғын ширақ басады. Даусы да саңқылдап анық шығады. Күлкісі де күміс қоңыраудай сыңғырлайды. Көңілді. Ойлап қарасаң, бәрі де осы көңіл күйге байланысты сияқты. Алса — сатады, алмаса — өкпелемейді. Біреуі болмаса, біреуі тағы келеді. Бірімен бірі кезектесіп жатқан дүние емес пе.

Ол бұрынғыдай милициядан қорқып, басы ауған жаққа қарай жанұшырып қашпайды. Қызыл қалнақтылардың төбесі қылт ете қалса, қолындағы сомкесінің аузын орамалмен жауып, бір бұрышта монғнып тұра қалады. Көшенің арғы бетіндегі қатындар да енді бұған біртүрлі қызғаныш білдіріп, алыстан аңдып қарайтын болған. Алғашында олардың бұл қылығы арқасына аяздай батып еді, кейін, бірте-бірте оған да үйреніп кетті.

Кешкілік Манат екеуі Зухра апайдың үйіне барады. Сөмкенің түбінде қалған еттен қуырдақ қуырады. Қою күрең шай демдейді. Аздап... иә, аздап қана қызыл шарап ішеді. Содан соң екеуі темір кереуеттің үстінде бастарын түйістіріп отырып әңгіме-дүкен құрады. Құшақтасады, сүйіседі...

Зухра апайдың бұларға берген болмесі қазір бұрынғыдай емес, біраз жөнге келіп, тазарып, көрпе-тосегі

жиналып қалған. Шаң-тозаңын қағып-сілкіп, жуып-сүртіп жүрген, әрине, Жанат қой. Алғашқыда сондай кір-қожалақ, лас көрінген аласа бөлме қазір бұлардың жеке отау үйі сияқты.

Отау үй демекші, Манат екеуі ерлі-зайыптылардай тіршілік кешіп жатқанына біраз уақыт өтсе де, Жанаттың көңілін күпті қыла беретін бір жайт бар. Ол — осының бәрінің ойда жоқта, күтпеген жерден басталып, күннен-күнге түпсіз, тұңғыық иіріміне еріксіз тартып бара жатуы еді.

Манаттың ойында ештеңе жоқ тәрізді, қомпандап қуырдағын жейді, терлеп-тепшіп шайын ішеді, содан соң қызыл шараптың қызуымен Жанатты төсекке қарай икемдей бастайды. “Қоя тұршы, Манат...” “Не?” “Ештеңе. Сәл шыдашы дейім”. “Сағындым сені...” “Мен де.” “Рас па?” “Рас.” “Келші...” “Токташы. Мен сені... сені сағындым. Міне осылай, саған қарап отыра тұрайыншы...” Содан екеуі бір ауық күбір-күбір сөйлесіп отырады. Манат тағы да шыдамсызданып қолын жүгірте бастайды. Сықырлауық темір кереует көңіліне жақпай тұрса да, Жанат амалсыз жастыққа бас қояды...

Кеше, алдыңғүні бұлар кездесе алған жоқ. Жанат үш күн бойы ет сатып жинаған ақшасын әке-шешесіне апарып беріп, ауылдан тағы да бір тоқтының етін алып келді.

— Қызым, қалада түнеп қалатын күнің көбейді ғой, — деді шешесі Жанат жолға жиналып жатқан кезде бір күдіктің ұшын шығарып.

— Жолдас қызымның пәтеріне қонып жүрмін. Күн сайын ауылдан қатынап тұру да қиын болып кетті.

— Оны айтқансың... — деді шешесі ақырын ғана күрсеніп.

— Шаршап жүрмін, апа.

— Қайдан білейін... Ежелден-ақ “қыздың жолы — жіңішке” деген. Абай бол, қызым. Өзіңе өзің осы бастан ықтият болмасаң, кейін бармағыңды тістеп, өкініп қаласың...

Жанат босағада кідіріп, қолындағы ет салған ауыр сомкесінен қоз алмай, төмен қарап үнсіз тұрды да:

— Мені бір ерігіп жүр ғой дейсіз бе, апа, — деді.

— Жарығым, сол, — деді шешесі еміреніп. — Сенен басқа дәтке қуат қылатын кіміміз бар біздің... Күндіз-